

УДК 373.3.013:[37.013.77:351.862.2]

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-12\(30\)-652-665](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-12(30)-652-665)

Демченко Ірина Іванівна доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи та реабілітації Національного університету біоресурсів і природокористування України, м. Київ, тел. (044) 527-80-73, <https://orcid.org/0000-0003-4302-7564>

Калиновська Ірина Сергіївна кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, м. Умань, тел. (04744) 3-45-33, <https://orcid.org/0000-0001-8805-4641>

ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ БЕЗПЕКООРІЄНТОВАНОГО ІНКЛЮЗИВНОГО СЕРЕДОВИЩА

Анотація. Статтю присвячено особливостям створення безпекоорієнтованого інклюзивного середовища, що визначається інтегрованою трьох-компонентною системою, яка охоплює безпечний та безперешкодний просторово-предметний, навчально-методичний і соціально-психологічний аспекти відповідно до принципів Кодексу безпечного освітнього середовища та сучасних ризиків.

З'ясовано, що фізично-просторовий компонент інклюзивного освітнього середовища забезпечує матеріальну інфраструктуру, яка враховує різноманітні освітні потреби та потенційні ризики, інтегруючи принципи доступності, безпеки та ергономічності через стратегічне планування евакуаційних шляхів, систем пожежної безпеки, адаптацію просторів до регіональних умов, використання багатофункціональних конструкцій тощо. Ефективне управління цим компонентом передбачає централізований контроль, адаптивний дизайн і постійне оновлення заходів безпеки, що сприяють гармонійному поєднанню безпечності та комфорту освітнього простору. Навчально-методичний компонент інклюзивного освітнього середовища інтегрує педагогічні та технологічні підходи для забезпечення гнучкого і безпечного навчання, враховуючи індивідуальні освітні потреби дітей. Він спрямований на формування навичок особистої безпеки, емоційного інтелекту, управління конфліктами, а також адаптацію навчальних матеріалів і методів для різних вікових і культурних контекстів. Особливу увагу приділено створенню безпечного цифрового простору, захищеного від кіберзагроз, з доступними освітніми ресурсами та підтримкою. Такий

компонент є основою для гармонійного розвитку, захисту й інтеграції всіх учасників освітнього процесу. Соціально-психологічний компонент інклюзивного освітнього середовища спрямований на формування гармонійної атмосфери через механізми емоційної підтримки, розвиток довірливих стосунків і створення культури взаємоповаги. Він інтегрує програми профілактики булінгу, раннього виявлення соціально-емоційних проблем і підтримки учнів із урахуванням національно-культурних особливостей. Реалізація цього компонента забезпечує комфорт, безпеку та розвиток усіх учасників освітнього процесу, сприяючи збереженню їх емоційного благополуччя.

Ключові слова: інклюзивна освіта, інклюзивне освітнє середовище, безпечне освітнє середовище, безпекоорієнтоване інклюзивне освітнє середовище в умовах ризиків, професійна підготовка вчителів початкової школи.

Demchenko Iryna Ivanivna Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Social Work and Rehabilitation of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, 15, tel.: (044) 527-80-73, Kyiv, <https://orcid.org/0000-0003-4302-7564>

Kalynovska Iryna Serhiivna PhD in Pedagogy, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Special and Inclusive Education, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, tel.: (04744) 3-45-33, Uman, <https://orcid.org/0000-0001-8805-4641>

FEATURES OF CREATING A SAFETY-ORIENTED INCLUSIVE ENVIRONMENT

Abstract. The article is devoted to the peculiarities of creating a safety-oriented inclusive environment, which is determined by an integrated three-component system that covers safe and unhindered spatial and subject, educational, methodological and socio-psychological aspects in accordance with the principles of the Code for a Safe Educational Environment and Modern Risks.

It has been found that the physical-spatial component of an inclusive educational environment provides a material infrastructure that takes into account various educational needs and potential risks, integrating the principles of accessibility, safety and ergonomics through strategic planning of evacuation routes, fire safety systems, adaptation of spaces to regional conditions, use of multifunctional structures, etc. Effective management of this component involves centralized control, adaptive design, and constant updating of security measures

that promote a harmonious combination of safety and comfort in the educational space. The educational and methodological component of an inclusive educational environment integrates pedagogical and technological approaches to ensure flexible and safe learning, taking into account the individual educational needs of children. It aims to develop personal safety skills, emotional intelligence, conflict management, and to adapt teaching materials and methods to different age and cultural contexts. Particular attention is paid to creating a safe digital space protected from cyber threats with accessible educational resources and support. This component is the basis for the harmonious development, protection and integration of all participants in the educational process. The social and psychological component of an inclusive educational environment is aimed at creating a harmonious atmosphere through emotional support mechanisms, developing trusting relationships and creating a culture of mutual respect. It integrates programs for bullying prevention, early detection of social and emotional problems, and support for students, taking into account national and cultural characteristics. The implementation of this component ensures the comfort, safety and development of all participants in the educational process, contributing to the preservation of their emotional well-being.

Keywords: inclusive education, inclusive educational environment, safe educational environment, safety-oriented inclusive educational environment in risky conditions, professional training of primary school teachers.

Постановка проблеми. Формування відкритого демократичного суспільства в Україні, входження до світового соціокультурного простору, визнання пріоритету прав і свобод особистості зумовили переосмислення ставлення до проблем людей з інвалідністю, зокрема, усвідомлення необхідності їхнього ширшого включення в різні сфери життя, найважливішою з яких є освіта. Тому інклюзивна освіта є на сьогодні пріоритетним напрямом освітньої політики в нашій країні, спрямованої на створення оптимальних умов для включення дітей з особливостями в розвитку до загальноосвітніх закладів. Це знайшло відображення в низці державних документів: Закони України («Про освіту», «Про повну загальну середню освіту» та ін.); постанови та розпорядження КМУ «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти», «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року», «Про схвалення Концепції безпеки закладів освіти», «Про схвалення Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації на 2024-2026 роки» та ін.).

Важливо зазначити, що питання безпеки закладів освіти та створення рівних, належних і безпечних умов здобуття освіти та організації безпечного освітнього середовища є особливо актуальним у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України [7]. Безумовно, можливість реалізації інклюзивного освітнього процесу, створення безпечного, адаптивного освітнього середовища та загалом якості освітніх послуг на пряму детермінуються з готовністю педагога до роботи в сучасних воєнних умовах, що охоплюють знання, уміння і навички професійної діяльності в умовах надзвичайних ситуацій, бойових дій, забезпечення психологічної підтримки здобувачів освіти. Тому інклюзивне освітнє середовище має відповідати новим безпековим умовам, що актуалізує проблему виявлення особливостей його створення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні та зарубіжні науковці (Н. Бойчук, А. Колупаєва, О. Мартинчук, І. Марухіна, Т. Сак, О. Таранченко, Т. Цюман, М. Ainscow, J. Banks, T. Deppler, D. Loreman, T. Harvey Booth та ін. досліджували різні аспекти створення і розвитку інклюзивного освітнього середовища в школі, його компонентів (просторово-семантичний, навчально-методичний, соціально-психологічний).

Цікавимо є психолого-педагогічні дослідження Г. Бучківської, М. Балуха, В. Бикова, Г. Гончаренко, С. Совгири, Т. Цюрман та ін., які розкривають поняття «безпека», «освітня безпека», «безпечне освітнє середовище», стверджуючи, що безпекоорієнтоване освітнє середовище – це результат системної взаємодії всіх компонентів безпеки (інтелектуальної, правової, інформаційної, духовної, морально-етичної, психологічної, педагогічної, етнічної, фізичної, трудової, управлінської), що гарантує захищеність усіх учасників освітнього процесу від загроз (соціального, психологічного, інформаційного, техногенного та природного характеру) для їхнього життя та здоров'я.

Як бачимо, науковці розглядають безпекоорієнтоване освітнє середовище як сукупність таких зовнішніх і внутрішніх умов в школі, класі, які гарантують комплексну безпеку учасникам освітнього процесу. В контексті інклюзивного освітнього підходу всі компоненти такого середовища (фізично-просторовий, навчально-методичний, соціально-психологічний) повинні базуватись на принципах універсального дизайну, що забезпечують доступність освітніх послуг для всіх дітей, незалежно від їхнього рівня та особливостей розвитку. Вважаємо за доцільне розглянути особливості створення безпечного інклюзивного середовища в початковій школі.

Мета статті – розкрити особливості та шляхи створення безпекоорієнтованого інклюзивного середовища в початковій школі в контексті сучасних викликів.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах воєнних загроз національна освіта демонструє стійкість, що підкреслює важливість підтримки людської гідності, визнання унікальності кожної дитини, незалежно від її фізичних, інтелектуальних, соціальних, емоційних, мовних чи інших особливостей. Тому вирішення питання створення безпечних умов для інклюзивного навчання та підтримки в освітньому процесі дітей є актуальним і своєчасним.

Найперше звернемо увагу на розуміння поняття «інклюзивне освітнє середовище». Згідно із Законом України «Про освіту» інклюзивне освітнє середовище – це «сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей [2].

У Концепції Нова українська школа, однією з ключових складових шкільної системи є освітнє середовище, яке є безпечним, інклюзивним і сприяє вільному розвитку учнів [8].

У розпорядженні КМУ «Про схвалення Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації на 2024-2026 роки» одним із основних напрямів розвитку інклюзивної освіти передбачено створення зручного, доступного та безпекоорієнтованого інклюзивного освітнього середовища у закладах освіти [9]

Як бачимо, у нормативних документах створення інклюзивного освітнього середовища має ґрунтуватися на принципах різноманітності, рівності, доступності, безбар'єрності, відкритості, безпечності, гнучкості, толерантності, взаєморозуміння, співпраці, взаємодії з урахуванням освітніх потреб кожного учасника освітнього процесу та відповідати запитам соціального оточення і сподіванням людини.

Поняття «інклюзивне середовище» широко трактується у науковій літературі (А. Колупаєва, І. Кузава, Н. Лалак, Ю. Найда, Н. Софій, К. Чекан та ін.). Так, Колупаєва [3] визначає інклюзивне освітнє середовище як простір, де всі діти можуть навчатися разом незалежно від їхніх відмінностей та особливостей розвитку. Дослідниця акцентує увагу на зовнішніх (нормативно-правових, архітектурно-доступних, матеріально-технічних та ін.) і внутрішніх умовах такого середовища (психолого-педагогічні, навчально-методичні, соціально-комунікативні та ін.). Важливо зазначити, що основою створення інклюзивного освітнього середовища є принцип універсального дизайну, спрямований на усунення бар'єрів та перешкод з дотриманням основних критеріїв: зручність, безпека, інформативність та фізична доступність.

Дослідниця І. Кузава [4] визначає інклюзивне освітнє середовище як життєвий простір, що забезпечує підвищення почуття власної гідності та

впевненості в собі усіх його учасників. Тобто, це не лише створення зовнішніх і внутрішніх умов, у яких учні можуть безперешкодно пересуватися, навчатися, отримувати всю необхідну інформацію та мати можливість для самореалізації, а й відображення позитивного психологічного клімату, командної роботи, спрямованої на створення особливих видів спільності: учні ↔ вчителі, учні ↔ учні, вчителі ↔ батьки, фахівці ↔ батьки ↔ вчителі ↔ учні. У такій співпраці важливо зауважити на недопущення будь-яких проявів дискримінації, забезпечення захисту від виникнення будь-яких ситуацій ексклюзії та надання допомоги під час інтеграції в суспільство дітей з особливими освітніми потребами.

Отже, створення інклюзивного освітнього середовища охоплює гнучку, індивідуалізовану систему, обумовлену її внутрішніми і зовнішніми умовами: безбар'єрне фізичне та психологічне середовище, полісуб'єктність освітнього простору, що передбачає безпеку процесів навчання, виховання й соціалізації учнів.

Безпекоорієнтоване інклюзивне освітнє середовище є інтегрованою трьохкомпонентною системою, яка охоплює безпечний та безперешкодний просторово-предметний, навчально-методичний і соціально-психологічний аспекти, що забезпечує комплекс умов і впливів, спрямованих на включення в освітній процес усіх учасників з урахуванням їхньої різноманітності, створюючи комфортне середовище для навчання, виховання, розвитку та комунікативної взаємодії як у межах закладу освіти, так і поза його межами.

Тобто, це освітній простір школи або класу, в якому створені умови для безпечного навчання та праці, комфортної міжособистісної взаємодії, спрямованої на емоційне благополуччя та академічне, професійне та особистісне зростання учнів, педагогів і батьків. У ньому дотримуються принципів фізичної, психологічної, інформаційної та соціальної безпеки, а також створюються механізми попередження різних видів дискримінації та насильства. Такий підхід інтегрує аспекти безпеки, психологічного комфорту, гнучких освітніх стратегій і систем підтримки, адаптованих до індивідуальних потреб учасників освітнього процесу.

Відповідно до Кодексу безпечного освітнього середовища принципами його створення є:

- домінування життя людини як головної цінності, що визначає модель мінімальної (необхідної) безпеки, максимально усуває ризики, що загрожують життю як дітей, так і дорослих;
- регіональної специфіки передбачає під час організації системи безпеки освітнього середовища школи облік небезпек і можливих надзвичайних ситуацій конкретного регіону (міста, області, району);

- комплексності оцінки небезпек (ризиків), що задає методику оцінки різних педагогічних (освітніх) ризиків (зовнішніх і внутрішніх) на основі комплексного, системно-синергетичного підходів;
- міні-макса, що визначає досягнення максимального ефекту безпеки при наявності мінімуму ресурсного забезпечення;
- максимальної ефективності управління системою заходів і створених педагогічних умов, спрямованих на забезпечення максимальної безпеки освітнього середовища і школи, як соціального інституту в цілому [10]

Розглянемо шляхи дотримання означених принципів безпеки відповідно до фізично-просторового, навчально-методичного, соціально-психологічного компонентів інклюзивного освітнього середовища в умовах сучасних ризиків.

Спираючись на концептуальну основу, фізично-просторовий компонент забезпечує матеріальну інфраструктуру інклюзивної освітньої практики. Ця складова виходить за рамки простої доступності, створюючи простір, який активно підтримує різноманітні освітні потреби та враховує загрози, небезпеки та ризики, які можуть спричинити негативні зміни середовища.

Відповідно до принципу домінування життя людини, безпекоорієнтоване інклюзивне освітнє середовище має охоплювати: стратегічне розміщення аварійних виходів та широких коридорів, які забезпечують як звичайний рух, так і швидку евакуацію; встановлення комплексних систем пожежної безпеки, включаючи спринклери, детектори диму та чітко визначені і контрастно позначені шляхи евакуації; проектування класних кімнат із кількома можливими виходами та розташуванням меблів, що не перешкоджатимуть руху в разі надзвичайної ситуації; впровадження систем безпечного входу зі збереженням можливості легкого виходу; впровадження елементів безпеки, таких як закруглені кути на меблях та неслизька підлога; встановлення належних систем вентиляції для підтримання якості повітря та запобігання ризикам для здоров'я; створення та облаштування захисних зон (сховища та протирадіаційні укриття), відповідно до затверджених Урядом основних вимог до облаштування захищених просторів у закладах освіти [6].

Принцип регіональної специфіки фізичної адаптації інклюзивного освітнього середовища включає: урахування регіональних сейсмонезпечних ризиків; забезпечення (за потреби) штормовими укриттями; адаптація обладнання та ресурсів реагування на надзвичайні ситуації, які відповідають місцевим культурним і громадським потребам з дотриманням стандартів безпеки.

Важливо зазначити, що просторова організація враховує численні фактори ризику. Наприклад, система безпеки повинна бути комплексно

інтегрована в простір закладу освіти із дотриманням балансу безпеки та доступності (проектування багаторівневих систем доступності, місця для емоційної підтримки та кризового втручання; укриття та бомбосховища та ін.); створення зон з різним рівнем безпеки на основі оцінки вразливості; регулярна оцінка та модифікація просторового облаштування на основі виявлених ризиків воєнних дій, відповідно до затвердженої Урядом «Методики оцінки ризиків безпеки в системі освіти, пов'язаних із збройною агресією Російської Федерації проти України» [5].

Ефективне використання ресурсів за принципом «міні-макс» досягається за шляхом організації: багатоцільових просторів, які виконують як освітні, так і безпекові функції в школі, в класі (системи пересувних стін, мобільність та компактні меблі; вбудовані шафи; віконні жалюзі тощо); модульних елементів дизайну, які можуть бути реконфігуровані відповідно до потреб безпеки (маркування фарбою зони для різних рівнів безпеки; природне озеленення замість парканів; пристрої екстреного зв'язку, вбудовані в робочі місця вчителів тощо); ергономічних систем безпеки, які зменшують витрати, або не потребують дороговартісного технічного обслуговування, а також інтеграції пасивних заходів безпеки в архітектурний дизайн (світильники з датчиками руху; системи аварійного освітлення на сонячних батареях; природна вентиляція; системи кольорового кодування для різних зон безпеки; позначки на підлозі, які непомітно відображають шляхи евакуації; прості пристрої для блокування дверей, вмонтовані у звичайну дверну фурнітуру; світловідбивні поверхні для покращення видимості та природного спостереження тощо).

Управління безпечним інклюзивним освітнім середовищем досягається за допомогою централізованих систем контролю безпеки, які охоплюють всі куточки закладу освіти; чітке зонування приміщень для різних рівнів безпеки та вимог до доступу; інтеграція комунікаційних систем для швидкого реагування на надзвичайні ситуації; чітко прописані протоколи безпеки та процедури на випадок надзвичайних ситуацій; пункти першої медичної допомоги та інструкції з надання першої домедичної допомоги; система гучномовного зв'язку, яка слугує як для щоденних оголошень, так і для екстрених повідомлень; камери спостереження; системи картового доступу, які відстежують як відвідуваність, так і безпечний доступ; цифрові табло для освітнього контенту та сповіщень про надзвичайні ситуації).

Таким чином, інфраструктура безпеки інклюзивного освітнього середовища одночасно поєднує декілька напрямів: збалансований підхід до доступності та безпеки; регулярна оцінка та оновлення заходів безпеки; інтеграція безпекових засобів у фізично-просторовий дизайн закладу освіти.

Навчально-методичний компонент інтегрує технологічні можливості з педагогічними підходами, трансформуючи технічні можливості в змістовний освітній досвід через: розробку гнучких навчальних планів; створення індивідуальних освітніх траєкторій для дітей з особливими освітніми потребами; впровадження адаптивних методів навчання, виховання, розвитку та оцінювання навчальних досягнень учнів.

З кута зору дотримання принципів безпеки навчально-методичний компонент повинен охоплювати такі вектори: інтеграція навчання з безпеки в основний освітній процес з метою розвитку навичок особистої безпеки через практичні вправи; навчання емоційному інтелекту та вирішенню конфліктів; регулярне відпрацювання дій у надзвичайних ситуаціях через освітні заходи; врахування вікових та індивідуальних особливостей всіх дітей, зокрема і для дітей з ООП з метою оволодіння ними навичками психологічного, фізичного, здоров'язбережувального життя; культурна чутливість та тренувальні вправи щодо безпеки з урахуванням специфіки регіону, громади та місцевих природних загроз; регулярне оцінювання методів навчання та навчальних матеріалів на предмет впливу на безпеку й виникнення потенційних ризиків; моніторинг поведінкових моделей учнів для безпечної взаємодії всіх учасників освітнього процесу; навчальні матеріали подвійного призначення, що слугують як академічним цілям, так і цілям безпеки; ефективне використання навчального часу для інструктажу щодо протоколів безпеки з дітьми; професійний розвиток вчителів у сфері реагування на надзвичайні ситуації та надання першої невідкладної допомоги; залучення учнів до навчання з безпеки за принципом «рівний-рівному»; активні та проєктні методи навчання в освіті з безпеки; залучення батьків та громади тощо.

Важливо зазначити, що інформаційний простір природно доповнює фізично-просторову інфраструктуру та забезпечує технологічну підтримку навчально-методичного компонента, що безумовно розширює можливості інклюзивного освітнього середовища: доступність навчальних ресурсів, усунення технологічних та інформаційно-комунікаційних бар'єрів, розширення можливостей для кожного учня. Проте існують загрози, такі як вірусні атаки, кіберзлочинність (спам, кардинг, фішинг тощо) та небезпеки мережевого серфінгу (кібербулінг, небезпечний контент, порушення приватності тощо), які можуть загрожувати безпеці цифрового навчального інклюзивного середовища.

Безпечне та контрольоване цифрове інклюзивне освітнє середовище має охоплювати такі напрями: адаптивний контроль доступу (біометричні варіанти входу, голосові інтерфейси для учнів з ООП); контрольовані комунікаційні системи (чати з можливістю перетворення мови в текст,

кнопки екстреної допомоги з легким доступом, спрощені системи повідомлень про кібербулінг); захист контенту (вікові фільтри, моніторинг екранного часу, автоматичне блокування неприйняттого контенту, безпечні пошукові системи);

– функції освітньої підтримки (зрозумілі та послідовні системи навігації, кольорове кодування розділів для різних предметів, кнопки доступу до екстреної підтримки, безпечні системи обміну файлами; захищені інструменти для відеоконференцій; панелі моніторингу для батьків та вчителів; обмеження використання додатків, ігрових сайтів; контроль доступу до соціальних мереж тощо.

– освітні програми (навчальна програма з цифрової грамотності, правила безпечного користування та поінформованість про конфіденційність в Інтернеті, вивчення цифрових слідів, тренінги із запобігання кібербулінгу);

– профілактика залежностей (дозовані звички проведення часу перед екраном, альтернативні види діяльності, нагадування про фізичну активність, стратегії втручання тощо).

Звичайно, наведено лише узагальнені напрями дотримання правил безпеки цифрового навчально-методичного компонента освітнього інклюзивного середовища. Це питання широко розкривається в працях сучасних дослідників Д. Головки, Л. Султанової та в рекомендаціях для педагогічних працівників та батьків, розроблених МОН України [1].

Визнаючи, що навчання є соціальним процесом, соціально-психологічний компонент відображає міжособистісну динаміку, яка є важливою для інклюзивної освіти. Він базується на попередніх компонентах, акцентуючи увагу на механізмах емоційної підтримки, стратегіях побудови стосунків та формуванні інклюзивної культури – культури взаємоповаги та взаєморозуміння.

Відповідно до принципів безпеки соціально-психологічний компонент в інклюзивному освітньому середовищі включає такі заходи:

– вираження та регулювання емоцій: втручання в кризових ситуаціях; конфіденційне інформування про психологічні проблеми; оцінки емоційного благополуччя та підтримуючі послуги (коло реєстру емоцій «Звіт про емоційну погоду» з використанням візуальних карток емоцій для небезпечних учнів; партнерство «Buddy system» для взаємної підтримки; визначення безпекоорієнтованого простору в кожному класі «Коло безпеки»);

– рамки безпеки взаємовідносин: побудова довірливих стосунків між педагогами та учнями (гра «Коло довіри», вправа «Позитивний відгук»); створення систем підтримки «рівний-рівному» за правилами безпеки

(програма «Шкільний наставник», тренінг «Емпатія у дії», зустрічі у форматі «Питання та відповіді»); встановлення чітких меж у стосунках (вправа «Наші правила», гра «Зелений/червоний сигнал»); розробка протоколів для виявлення та подолання токсичних стосунків (алгоритм «Токсична ситуація», вправи для розрядки з використання технік релаксації чи арт-терапії); впровадження програм протидії булінгу, орієнтованих на емоційну безпеку (гра «Уяви себе на місці іншого», програма «Діалог без конфліктів», вправа «Комплімент по колу»);

– урахування національно-культурної безпеки: адаптація систем підтримки до місцевих культурних норм; інтеграція специфічних для громади практик побудови стосунків; врахування регіональних травматичних факторів у стратегіях підтримки дітей; впровадження культурно-прийнятних консультаційних послуг; розробка місцевих програм розвитку соціальних навичок (вправа «Мій культурний багаж», Дні культури мови; створення «Багатомовного куточка», вправа «Культурна галерея», музичні майстер-класи, вправа «Свято національної кухні», програма «Живі книги», вправа «Казки світу», рольова гра «Уяви себе іншим», вправа «Мости порозуміння», «Діалог культур» тощо).

– профілактика та втручання: системи раннього виявлення соціально-емоційних проблем; багаторівневі системи підтримки для різних потреб; інтегрований підхід до вирішення конфліктів; комплексні стратегії запобігання булінгу; системний підхід до розвитку соціальних навичок (індивідуальні консультації з психологом; групова підтримка «Коло друзів», програма «Сходінки допомоги», гра «Миротворець», програма «Шкільні медіатори», вправа «Стіна підтримки», програма «Захисники», соціальні ігри);

– оптимізація ресурсів: програми наставництва; інтеграція соціально-емоційного навчання у звичайну діяльність; заходи подвійного призначення, що слугують як академічним, так і соціальним цілям, надання емоційної підтримки, консультування (Гра «Тандем», вправа «Обмін досвідом», програма «Шкільний друг», вправа «Щоденник подяки», проект «Соціальний експеримент», вправа «Історія нашого класу», гра «Вивчай і навчай», час «Відкритих дверей», вправа «Група підтримки», програма «Ментальні зупинки», технології підтримки, відкритий простір для групових дискусій);

– ефективні системи підтримки: групові консультації для вирішення спільних проблем; структуровані програми підтримки за принципом «рівний-рівному»; тренінги з розвитку соціальних навичок; багатоцільові соціальні заходи для задоволення різних потреб у підтримці (гра «Мозковий штурм», вправа «Дерево рішень», програма «Тьютор для друга», вправа

«Діалог друзів», програма «Рівний-рівному у дії», тренінг «Емпатія у житті», «День соціальних ініціатив», гра «Соціальний ярмарок», тренінг «Моя роль у команді»).

Отже, соціально-психологічний компонент сприяє створенню гармонійного, безпекоорієнтованого та підтримуючого середовища для всіх учасників освітнього процесу. Основою цього компонента є визнання соціальної природи навчання та важливості міжособистісної динаміки. Його реалізація забезпечує емоційну підтримку, розвиток довірливих стосунків, формування культури взаємоповаги та взаєморозуміння, а також комфорт, захист і розвиток кожного учасника освітнього процесу, сприяючи ефективній профілактиці соціальних та емоційних проблем.

Висновки. Безпекоорієнтоване інклюзивне освітнє середовище є комплексною, системно інтегрованою екосистемою, що динамічно адаптується та підтримує різноманітні освітні потреби всіх учасників процесу навчання і синтезує фізичну інфраструктуру, механізми навчально-методичної та психологічної підтримки, інформаційні системи та рамки соціальної взаємодії для створення оптимальних умов навчання та розвитку дітей. Воно охоплює кілька рівнів безпеки – фізичну, психологічну, інформаційну та соціальну, сприяючи ефективному навчанню, професійному зростанню та позитивній міжособистісній взаємодії. Таке середовище функціонує завдяки скоординованим адаптивним механізмам, які забезпечують універсальну доступність, системну інтеграцію та безперервний розвиток, що сприяє підвищенню академічної успішності, зміцненню соціальних зв'язків та покращенню емоційного благополуччя учнів, педагогів та батьків.

Вчитель у безпекорієнтованому інклюзивному середовищі виступає в ролі кваліфікованого фасилітатора, культурного посередника та координатора з питань безпеки, який стратегічно розробляє та підтримує доступний навчальний простір, впроваджує адаптивні методи навчання, сприяє формуванню позитивних стосунків та емоційного благополуччя, забезпечує комплексні протоколи безпеки та співпрацює з усіма зацікавленими сторонами.

Література:

1. Безпека дітей у цифровому просторі. *Рекомендації МОН України для педагогічних працівників та батьків*. URL: <https://mon.gov.ua/news/bezpeka-ditey-u-tsifrovomu-prostori-mon-nadae-rekomendatsii-dlya-pedagogichnikh-pratsivnikiv-ta-batkiv>
2. Закон України «Про освіту» від 05 вересня 2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/ed20170905#n22> (дата звернення: 21.12.2024).
3. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : монографія. К. : «Самміт-Книга», 2009. 272 с.

4. Кузава І.Б. Роль інклюзивного середовища у формуванні особистості дошкільників, які потребують корекції психофізичного розвитку. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2012. Вип. 11. С. 315-318.

5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Методики оцінки ризиків безпеки в системі освіти, пов'язаних із збройною агресією Російської Федерації проти України» від 02 серпня 2024 р. № 866. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення: 22.12.2024).

6. Постанова Кабінету Міністрів України «Про реалізацію експериментального проекту щодо посилення безпеки освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти в умовах правового режиму воєнного стану» від 01 листопада 2024 р. № 1245. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1245-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення: 22.12.2024).

7. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції безпеки закладів освіти» від 07 квітня 2024 р. №301-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/301-2023-%D1%80#Text> (дата звернення: 22.12.2024).

8. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа” на період до 2029 року» від 14 грудня 2016 р. № 988-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text> (дата звернення: 22.12.2024).

9. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації на 2024-2026 роки» від 7 червня 2024 р. № 527-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/527-2024-%D1%80#n10> (дата звернення: 20.12.2024).

10. Цюман Т. П., Бойчук Н. І. Кодекс безпечного освітнього середовища: метод. посіб. / за заг. ред. Цюман Т. П. К. : 2018. 56 с.

References:

1. Bezpeka ditei u tsyfrovomu prostori. *Rekomendatsii MON Ukrainy dlia pedahohichnykh pratsivnykiv ta batkiv* [Children's safety in the digital space. Recommendations of the Ministry of Education and Science of Ukraine for teachers and parents] (n.d.). mon.gov.ua Retrieved from <https://mon.gov.ua/news/bezpeka-ditei-u-tsifrovomu-prostori-mon-nadae-rekomendatsii-dlyapedagogichnikh-pratsivnykiv-ta-batkiv> [in Ukrainian].

2. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» vid 05 veresnia 2017 r. № 2145-VIII [The Law of Ukraine "On Education" September 05, 2017 No. 2145-VIII] (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/ed20170905#n22> [in Ukrainian].

3. Kolupaieva A. A. (2009) *Inklyuzyvna osvita: realii ta perspektyvy* [Inclusive education: realities and prospects]: monohrafiia: Kyiv: «Sammit-Knyha» 272 s. [in Ukrainian].

4. Kuzava I.B. (2012). Rol inklyuzyvnoho seredovyshcha u formuvanni osobystosti doshkilnykiv, yaki potrebuiut korektsii psykho fizychnoho rozvytku. *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka*. [Rol inklusivnoho seredovyshcha u formuvanni osobystosti doshkilnykiv, yaki potrebuiut korektsii psykho fizychnoho rozvytku] Vyp. 11. S. 315-318. [in Ukrainian].

5. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro zatverdzhennia Metodyky otsinky ryzykiv bezpeky v systemi osvity, poviazanykh iz zbroinoiu ahresiieiu Rosiiskoi Federatsii proty Ukrainy» vid 02 serpnia 2024 r. № 866. [Postanova Kabinet of Ministers of Ukraine "Pro zatverdzhennia Metodyky otsinky ryzykiv bezpeky v sistemei osvity, poviazanykh iz zbroinoiu ahresiieiu Rosiiskoi Federatsii proty Ukrainy" vid 02 August 2024 r. № 866.] (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2024-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

6. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro realizatsiiu eksperymentalnoho proektu shchodo posylennia bezpeky osvitnoho seredovyscha v zakladakh zahalnoi serednoi osvity v umovakh pravovoho rezhymu voiennoho stanu» vid 01 lystopada.2024 r. № 1245 [*Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On the Implementation of a Pilot Project to Strengthen the Security of the Educational Environment in General Secondary Education Institutions under the Legal Regime of Martial Law” of November 01, 2024, No. 1245.*] (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1245-2024-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

7. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro skhvalennia Kontseptsii bezpeky zakladiv osvity vid 07 kvitnia 2024 r. №301-r. [*Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On approval of the Concept of Security of Educational Institutions» April 07, 2024 No.301-p*] (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/301-2023-%D1%80#Text> [in Ukrainian].

8. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro skhvalennia Kontseptsii realizatsii derzhavnoi polityky u sferi reformuvannia zahalnoi serednoi osvity “Nova ukrainska shkola” na period do 2029 roku» id 14 hrudnia 2016 r. № 988-r. [*Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On Approval of the Concept of Implementation of the State Policy in the Field of Reforming General Secondary Education “New Ukrainian School” for the Period up to 2029» of December 14, 2016, No. 988-p.*] (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text> [in Ukrainian].

9. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro skhvalennia Natsionalnoi stratehii rozvytku inkluzyvnoho navchannia na period do 2029 roku ta zatverdzhennia operatsiinoho planu zakhodiv z yii realizatsii na 2024-2026 roky» vid 7 chervnia 2024 r. № 527-r. [*Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On Approval of the National Strategy for the Development of Inclusive Education for the Period up to 2029 and Approval of the Operational Plan of Measures for its Implementation for 2024-2026” of June 7, 2024, No. 527-p.*] (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/527-2024-%D1%80#n10> [in Ukrainian].

10. Tsiuman T. P., Boichuk N. I. (2018) Kodeks bezpechnoho osvitnoho seredovyscha: metod. posib. / za zah. red. Tsiuman [*NI Code of Safe Educational Environment*] T. P. K. 56 s. [in Ukrainian].